

Д. С. ЧЕРНЮК

Денис Сергійович Чернюк, студент III курсу Навчально-наукового інституту права Національного університету державної податкової служби України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ І НЕДОТОРКАНОСТІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІЗ ЗАРУБІЖНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Нині питання національної безпеки України постає справжньою проблемою для держави. Події, які відбуваються в нашій державі, показують деяку недосконалість і законодавчої бази у сфері забезпечення національної безпеки, в тому числі кримінального. А так як саме територія є однією із головних ознак державності, на нашу думку, інститут посягання на територіальну цілісність та недоторканість України потребує детального вивчення.

У ч. 3 ст. 2 Конституції України зазначено: «Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою, визначається неможливістю посягання на територіальну цілісність і недоторканість України»¹.

У разі скоєння суспільно небезпечних винних дій, які порушують вищезазначену конституційну норму, особу, що їх вчинила притягують до кримінальної відповідальності, передбаченою ст. 110 Кримінального кодексу України².

Територія України, на яку можуть бути направлені протиправні дії, окреслена державним кордоном України, який визначається Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору³.

На нашу думку, ст. 110 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) є актуальною в процесі охорони основ національної безпеки України, але потребує модернізації.

Стаття 110 ККУ складається із трьох частин, диспозиції яких розроблені на високому рівні, адже містять добре описані ознаки посягання на територіальну цілісність та недоторканість України.

Наприклад, у Кримінальному кодексі Російської Федерації передбачена відповідальність лише за заклики до вчинення дій, направлених на порушення територіальної цілісності цих держав, самі ж дії, направлені на досягнення цієї мети, спеціально уповноважені служби, очевидно, кваліфікують за іншими статтями.

Так в диспозиції ст. 280-1 Кримінального кодексу Російської Федерації передбачено:

«Стаття 280-1. Публічні заклики до здійснення дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації.

1. Публічні заклики до здійснення дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації.

2. Ті ж діяння, вчинені з використанням засобів масової інформації або електронних або інформаційно-телекомунікаційних мереж (включаючи мережу «Інтернет»)»⁴.

У Кримінальному кодексі Республіки Польща, навпаки, у диспозиціях статті, що передбачає посягання на територіальну цілісність держави, передбачено лише відповідальність за дії, направлені на досягнення цієї мети і не зазначена відповідальність за заклики до таких дій:

«Стаття 127. § 1. Хто, маючи на меті позбавлення незалежності, відокремлення частини території або насильницьку зміну конституційного ладу Республіки Польща, вживає у змові з іншими особами діяльність, безпосередньо спрямовану на здійснення цієї мети»⁵.

У Кримінальному кодексі Грузії, а саме у ст. 308, також не передбачена відповідальність за заклики до зміни території держави, але чітко зазначені наслідки таких дій правопорушників:

«Стаття 308. Порушення територіальної недоторканості Грузії.

1. Дії проти Грузії, спрямовані на передачу іноземній державі всієї території Грузії або частини або відділення від території Грузії її частини...

2. Ті самі діяння, що спричинили втрату всієї території Грузії або її частини або інші тяжкі наслідки»⁶.

Якщо порівнювати диспозиції ст. 110 ККУ та відповідні диспозиції статей кримінального законодавства інших країн, де передбачені посягання на територіальну цілісність цих держав, то можна зробити висновок, що в нашій державі до даного злочину ставляться більш серйозно, а наш законодавець підійшов більш відповідально до зазначеного злочину. Але даний злочин розглянутий не з усіх можливих боків. Недосконало, ми вважаємо, є диспозиція ч. 2 ст. 110 ККУ, в якій зазначено: « 2. Ті самі дії, якщо вони вчинені особою, яка

є представником влади, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі».

У даній диспозиції як кваліфікуючу ознаку передбачили вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, ігноруючи при цьому інші форми співучасті у злочині, а саме: група осіб, організована група та злочинна організація. Виходячи із зазначеного вище можна зробити висновок, що у випадку вчинення злочину в інших формах співучасті, відмінних від вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, співучасники будуть нести відповідальність за ч. 1 ст. 110 ККУ, хоч і з обтяжуючими обставинами. Тому необхідно переробити диспозицію ч. 2 ст. 110 ККУ для усунення зазначеного недоліку шляхом включення усіх форм співучасті, передбачених ст. 28 ККУ, у диспозицію, але для уникнення переліку усіх форм співучасті, на нашу думку, необхідно об'єднати їх у наступну кваліфікуючу ознаку – вчинення злочину у формах співучасті, передбачених ст. 28 ККУ.

Отже, пропонуємо диспозицію ч. 2 ст. 110 ККУ у наступній редакції: «2. Ті самі дії, якщо вони вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або у формах співучасті, передбачених ст. 28 цього Кодексу, або поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі».

У санкціях ст. 110 ККУ містяться значні міри покарань за посягання на територіальну цілісність та недоторканність України, зокрема в ч. 1 ст. 110 ККУ за умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, – караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої, тобто ступінь тяжкості злочину законодавець визначив як злочин середньої тяжкості. Вчинення цих же діянь з кваліфікуючими ознаками (ч. 2 ст. 110 ККУ), – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої, тобто ступінь тяжкості злочину законодавець визначив як тяжкий злочин. Вчинення цих же діянь з особливо кваліфікуючими ознаками (ч. 3 ст. 110 ККУ), – караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі конфіскацією майна або без такої, тобто ступінь тяжкості злочину законодавець визначив як особливо тяжкий злочин⁷.

Порівнюючи відповідальність за злочини, направлені на зміну території держави за ККУ та інших країн, можна зробити висновок, що небезпечність даного злочину оцінюється приблизно однаково.

Ми вважаємо, що санкції ст. 110 ККУ містять недостатню міру покарання, адже ступінь тяжкості такого небезпечного діяння загрожує загалом існуванню нашої Батьківщини і повинні відображати адекватну реакцію держави на дані дії. Ще одним недоліком санкцій даної статті, на нашу думку, є невизначена позиція держави з питання застосування до правопорушника додаткового покарання. В усіх трьох частинах ст. 110 ККУ в якості додаткового покарання вказано конфіскацію майна, але не вказано, яка саме частина майна підлягає конфіскації і зазначено, що така конфіскація може й не застосовуватися, хоча, особи, які мають намір вчинити або вчиняють злочини, передбачені вказаною статтею ККУ, повинні чітко усвідомлювати, які каральні заходи до них будуть застосовані з боку держави.

Отже, на наш погляд, злочин, передбачений ч. 1 ст. 110 ККУ необхідно кваліфікувати як тяжкий злочин, відповідно передбачити основне покарання у вигляді позбавлення волі від п'яти до десяти років та додаткове покарання у вигляді конфіскації 2/3 майна правопорушника та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного рангу та довічним позбавленням права у майбутньому займати державні посади. А ознаки злочину, що зазначені в диспозиціях ч. 2 та ч. 3 ст. 110 ККУ, кваліфікувати як особливо тяжкі злочини і передбачити основне покарання у вигляді позбавлення волі від десяти до двадцяти років та додаткове покарання у вигляді конфіскації 3/4 майна правопорушника та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного рангу та довічним позбавленням права у майбутньому займати державні посади. При цьому, за злочин, передбачений ч. 3 ст. 110 ККУ, необхідно встановити основним покаранням абсолютно визначену санкцію у вигляді довічного позбавлення волі та додаткове покарання у вигляді конфіскації всього майна, що належить правопорушнику та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного рангу.

У зв'язку з внесенням зазначених вище змін до ККУ, а саме переробленням та доповненням ст. 110 ККУ, необхідно доповнити ст. 55 ККУ частиною 4 у наступній редакції:

«Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне або додаткове покарання довічно як до осіб, які займали такі посади на момент вчинення злочину, так і до осіб, які не займали такі посади на момент вчинення злочину з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), що передбачені ст. 110 Особливої частини Кримінального кодексу України».

Після проведення зазначених реформ, ми розраховуємо на досягнення наступних результатів:

– по-перше, підвищення міри покарання повинно поліпшити попередження даного злочину через залякування настанням значних обмежень особи, яка його вчинила.

– по-друге, у разі скоєння злочину, санкції ст. 110 ККУ покажуть необхідну негативну оцінку цьому діянню з боку держави та реальне прагнення влади перевиховати суб'єкта злочину.

– по-третє, ці заходи підкреслять справжню цінність територіальної цілісності та недоторканості України.

¹ Конституція України. Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

² Кримінальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/para698#n698>

³ Закон України «Про державний кордон України». Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>

⁴ Кримінальний кодекс Російської Федерації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://base.garant.ru/10108000/30/#block_2029

⁵ Кримінальний кодекс Республіки Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110011,100110079,100110352#text>

⁶ Кримінальний кодекс Грузії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370&subID=100095257,100095259,100095270,100095675,100095680#text>

⁷ Кримінальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/para698#n698>

⁸ Кримінальний кодекс Російської Федерації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://base.garant.ru/10108000/30/#block_2029

⁹ Кримінальний кодекс Республіки Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110011,100110079,100110352#text>

¹⁰ Кримінальний кодекс Грузії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370&subID=100095257,100095259,100095270,100095675,100095680#text>

Резюме

Чернюк Д. С. Кримінально-правове забезпечення територіальної цілісності і недоторканості України: порівняльний аналіз із зарубіжним законодавством.

Проаналізовані норми кримінального права, присвячені посяганням на територіальну цілісність і недоторканість України, в системі злочинів проти основ національної безпеки України. Порівняні диспозиції та санкції норм зарубіжного кримінального законодавства, в яких йдеться про посягання на територіальну цілісність та недоторканість держави з відповідними нормами вітчизняного права. Визначені недоліки інституту та запропоновані шляхи їх вирішення. Зазначені очікувані результати реформування інституту посягання на територіальну цілісність та недоторканість України.

Ключові слова: дії, спрямовані на зміну меж території України; кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, міра покарання, посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, територія України.

Резюме

Чернюк Д. С. Уголовно-правовое обеспечение территориальной целостности и неприкосновенности Украины: сравнительный анализ с зарубежным законодательством.

Проанализированы нормы уголовного права, посвященные посягательствам на территориальную целостность и неприкосновенность Украины в системе преступлений против основ национальной безопасности Украины. Сравнены диспозиции и санкции норм зарубежного уголовного законодательства, в которых говорится о посягательстве на территориальную целостность и неприкосновенность государства с соответствующими нормами отечественного права. Определены недостатки института и предложены пути их решения. Указаны ожидаемые результаты реформирования института посягательства на территориальную целостность и неприкосновенность Украины.

Ключевые слова: действия, направленные на изменение границ территории Украины; уголовная ответственность за посягательство на территориальную целостность и неприкосновенность Украины, мера наказания, посягательство на территориальную целостность и неприкосновенность Украины, территория Украины.

Summary

Chernyuk S. Criminal-legal ensuring of territorial integrity and inviolability of Ukraine: comparative analysis with foreign legislation.

In the article are analyzed the criminal law norms which are devoted to the infringement on territorial integrity and inviolability of Ukraine in the crimes against national security of Ukraine. There are compared dispositions and sanctions of foreign criminal law standards, which deal with the infringement on the territorial integrity and inviolability of state with the relevant rules of domestic law. Were identified drawbacks of the institution and proposed main solutions to problems. There were also specified results of the reform of the infringement on the territorial integrity and inviolability of Ukraine institution.

Key words: actions aimed at changing the borders of Ukraine, criminal liability for an encroachment on territorial integrity and inviolability of Ukraine, the penalty, infringement of the territorial integrity and inviolability of Ukraine, territory of Ukraine.